

1 Wat is ontleden – en wat heb je eraan?

Dit *Basisboek grammatica* helpt je om je kennis van grammatica en ontleden bij te spijkeren. En daarmee om je taaltoets te halen. Maar vooraf nog dit: wat heb je verder eigenlijk aan grammatica en ontleden, dus los van die taaltoets? Waarom zou jij het moeten kunnen?

1.1 Wat is grammatica?

The screenshot shows the IKEA website interface. At the top left is the IKEA logo with the tagline "Design your own life". To the right is a search bar with a "Zoek" button. Further right are links for "Vraag Anna!", "IKEA FAMILY", "Inloggen", "IKEA bij jou in de buurt", "Mijn boodschappenlijst", "Mijn profiel", and "Klantenservice". Below this is a navigation menu with categories: "Alle producten", "Nieuw", "Woonkamer", "Slaapkamer", "Keuken", "IKEA Kinderland", "Textiel", and "Alle categorieën". The main content area features a product image of the BILLY bookshelf. To the right of the image, the product name "BILLY" is displayed in bold, followed by "Boekenkast met verhogingsdeel" and the price "€ 264 / st.". Below the price is a "Kleur" dropdown menu set to "berkenfineer" and a note "Prijs komt overeen met geselecteerde opties". To the right of the product information are two side panels: "Boodschappenlijst" with a button "Op boodschappenlijst zetten" and "Controleer de voorraad" with a button "Controleer voorraad".

Ken je IKEA een beetje? Dan weet je dat je er wél wat voor moet doen voordat Billy er zo uitziet als op dit plaatje. Want van IKEA krijg je Billy mee naar huis als stapel verpakte planken, met zakjes schroeven, spijkers en nog wat andere hulpmiddelen erbij. Zoals de gebruiksaanwijzing. Zonder de gebruiksaanwijzing ben je nergens: als je zomaar wat planken aan elkaar spijkert, heb je nog geen boekenkast. Zo ongeveer is het ook met taal. Als je zomaar wat woorden achter elkaar plakt, heb je nog geen zin. Ook op taalgebied is er een gebruiksaanwijzing voor hoe je welke woorden kunt samenvoegen tot woordgroepen, zinsdelen of zinnen. Die gebruiksaanwijzing heet grammatica.

Wist je dit?

Het Nederlands heeft net als bijna alle talen allerlei ‘gebruiksaanwijzingen’:

fonetiek	hoe we letters en lettercombinaties uitspreken
morfologie	hoe we woorden maken
spelling	hoe we woorden schrijven
semantiek	wat woorden betekenen
grammatica	hoe we van woorden zinnen maken

1.2 Wat is ontleden?

Ontleden is het analyseren van de zinsbouw volgens de regels van de grammatica. Het komt erop neer dat je de zin ophakt in zinsdelen. Die zinsdelen benoem je, en daarbinnen benoem je weer de woordsoorten. Het is een beetje alsof je een Billy-boekenkast uit elkaar haalt om te bekijken uit welke onderdelen die bestaat. Op elk onderdeel plak je een etiket, met de naam van het onderdeel erop. Er zijn twee manieren van ontleden: redekundig ontleden en taalkundig ontleden. Redekundig ontleden is het verdelen van een zin in zinsdelen (onderwerp, persoonsvorm, lijdend voorwerp enzovoort). Taalkundig ontleden is het benoemen van woordsoorten (zelfstandig naamwoord, aanwijzend voornaamwoord, lidwoord enzovoort).

Een ‘ontlede’ Billy?

Tip!

Zoek taaltermen die je niet kent steeds meteen op in de ‘woordenlijst grammatica’ achter in dit boek. Want het is natuurlijk belangrijk dat je snapt waarover het gaat.

1.3 Waarom zou je grammatica moeten leren?

Er zijn leukere dingen dan grammatica. Dus waarom zou je er je tijd in stoppen? Wat heb je er eigenlijk aan? Eerst het goede nieuws: je weet al veel van grammatica. Niet alleen omdat je het gehad hebt op school, ook omdat je grammaticaregels met de paplepel ingegoten kreeg toen je leerde praten. Daarom weet je ook zonder een grammaticaboek erbij te pakken dat zin 1 een goede Nederlandse zin is en 2 niet:

- 1 Sharon twittert dat ze 425 vrienden heeft op Hyves.
- 2 Sharon twittert dat ze heeft 425 vrienden op Hyves.

Voor gewone mensen is dat eigenlijk al genoeg kennis van grammatica. Maar niet voor jou, want jij staat straks voor de klas. Als je les gaat geven, zijn er minstens twee redenen dat je wat meer van grammatica moet weten. Allereerst: je moet weten hoe een goede Nederlandse zin in elkaar zit. Want als je dat zelf al niet snapt, kun je het ook niet uitleggen aan je leerlingen. In de tweede plaats: je hebt grammaticakennis nodig om taalfouten te herkennen (en natuurlijk om ze zelf niet te maken, want je moet het goede voorbeeld geven). Met taalgevoel alleen kom je er niet als je voor de klas staat: je moet precies je vinger op de zere plek kunnen leggen. Daarbij vallen al snel termen als ‘onderwerp’ of ‘persoonsvorm’. Of je moet bijvoorbeeld weten wat het verschil is tussen een ‘bijvoeglijk naamwoord’ en een ‘voltooid deelwoord’. En, om geen dt-fouten te maken: tussen een persoonsvorm en een voltooid deelwoord. Dat is allemaal grammatica. Zonder grammatica kun je vaak gewoon niet uitleggen waarom je iets schrijft zoals je het schrijft. Het is een vaktaal waarin je over taal kunt praten. Ook over het Engels, Frans, Duits, Turks, Arabisch of welke andere taal dan ook trouwens. Daarom is een beetje kennis van grammatica ook zo handig als je een andere taal dan je moedertaal gaat leren.

1.4 Test jezelf: kun jij deze fouten uitleggen?

Oefening 1.1

Onderstreep de taalfouten (één per zin). Leg steeds uit wat er fout aan is, en waarom. Je zult zien dat je daarbij termen uit de grammatica nodig hebt.

- 1 Kumar gaat met me vriendin naar de film.
- 2 Wanneer wordt je 20?
- 3 Leon is haast een kop groter dan mij.
- 4 Hun doen daar echt niet moeilijk over hoor.
- 5 Het T-shirt wat ik van je geleend heb, is gekrompen in de was.
- 6 Wanneer word je mountainbike gemaakt?
- 7 Het coole meisje die naast Uzma staat, zit op streetdance.
- 8 Ze is verliefd op de jongen, die rapt in die hiphopband.
- 9 8% van de jonge gamers zijn verslaafd aan gamen.
- 10 Wij werden gevraagd om stil te zijn.

Wist je dit?

Een zin is ‘grammaticaal’ als die gemaakt is volgens de regels van de grammatica. Als dat niet het geval is, dan is de zin ‘ongrammaticaal’. Oftewel: fout.

1.5 Hoe ontleed je een zin?

Je hebt een zin en die zin wil je ontleden. Hoe pak je dat aan? Een eenvoudig stappenplan:

- 1 Bepaal met wat voor soort zin je te maken hebt. zie hoofdstuk 3
 - enkelvoudig of samengesteld
 - nevenschikkend of onderschikkend
 - actief of passief
- 2 Zoek de persoonsvorm. zie hoofdstuk 4
- 3 Zoek het gezegde. zie hoofdstuk 4
 - werkwoordelijk of naamwoordelijk
- 4 Benoem de andere zinsdelen. zie hoofdstuk 4
- 5 Benoem de woordsoorten. zie hoofdstuk 5

Dit stappenplan is bedoeld als hulpmiddel, niet als dwangbuis. Dus als jij een andere volgorde gebruikt of een andere methode die voor jou goed werkt, doe het dan op jouw manier. Het gaat erom dat je bij het ontleden niets over het hoofd ziet.

Hersenkraker – oefening 1.2

Google gaf op 1 mei 2009:

- 1330 hits voor *gestrandde*
- 1150 hits voor *gemeldde*
- 648 hits voor *gelandde*

Samen $1330 + 1150 + 648 = 3128$ keer fout geschreven. Weet jij waarom al die dubbele d's fout zijn?

2 Instaptoets: hoe goed kun jij ontleden?

Wat is er bij jou blijven hangen van de grammaticalesen op school? Test het zelf met de instaptoetsen in dit hoofdstuk. Je kunt er één maken, maar ook meer. Natuurlijk krijg je het beste beeld van je grammaticakennis als je alle drie de toetsen maakt. Omdat de instaptoetsen afgestemd zijn op het grammaticaonderdeel van de Taaltoets-pabo, krijg je net als in de toets alleen meerkeuzevragen. Ook de instructie van Cito is overgenomen. Per vraag is maar één antwoord goed. Heb je een toets af? Check dan op de website bij dit boek wat de juiste antwoorden zijn en vul daarbij per vraag in of jij het goed of fout had. Dan kun je daarna in paragraaf 2.5 (p. 26) jouw persoonlijke bijspijkerschema maken. Ga voor **nul fouten**.

2.1 Over de Taaltoets-pabo

De complete taaltoets van Cito bestaat uit 150 vragen en test je kennis op vier onderdelen: formuleren (40 vragen), spelling (50 vragen), interpunctie (20 vragen), grammatica (40 vragen). Van de 40 grammaticavragen gaan er 20 over redekundig ontleden en 20 over taalkundig ontleden. Je moet 113 vragen (75,3%) goed hebben om een voldoende te halen.

Bij **taalkundig ontleden (woordsoorten benoemen)** wordt in de taaltoets gevraagd naar:

- zelfstandig naamwoord
- bijvoeglijk naamwoord
- bijwoord
- lidwoord
- voorzetsel
- voegwoord
- telwoord
- voornaamwoord (persoonlijk, bezittelijk, aanwijzend, vragend)
- zelfstandig werkwoord
- hulpwerkwoord
- koppelwerkwoord

Bij **redkundig ontleden (zinsdelen benoemen)** wordt in de taaltoets gevraagd naar:

- onderwerp
- lijdend voorwerp
- meewerkend voorwerp
- persoonsvorm
- werkwoordelijk gezegde
- naamwoordelijk gezegde
- naamwoordelijk deel
- voorzetselvoorwerp
- bijvoeglijke bepaling
- bijwoordelijke bepaling

Ook voor sommige vragen op het gebied van formuleren, interpunctie (komma's) en spelling (d's en t's) helpt het als je een goede basiskennis hebt van grammatica (zie ook hoofdstuk 6, p. 115). Bij formuleren wordt bijvoorbeeld gevraagd naar ongrammaticale zinnen en fouten met het getal (enkelvoud/meervoud) van persoonsvorm en onderwerp ('congruentiefouten', zie paragraaf 6.1, p. 115).

2.2 Instaptoets 1

Taalkundig ontleden (woordsoorten)

Instructie: in elke opgave staat een zin waarin een woord is onderstreept. Bepaal van het onderstreepte woord de woordsoort.

Als je mijn geheimen doorvertelt, neem ik je dat zeer kwalijk.

a bijwoord	b voegwoord
c voornaamwoord	d voorzetsel

- 1 Wie heeft je gewaarschuwd voor die giftige kwalen in Thailand?

a bijwoord	b aanwijzend voornaamwoord
c voorzetsel	d vragend voornaamwoord
- 2 Waarom heb je mij eigenlijk niet uitgenodigd?

a lidwoord	b persoonlijk voornaamwoord
c voegwoord	d bezittelijk voornaamwoord
- 3 Dat ze saxofoon speelt, had ik nooit achter haar gezocht.

a voorzetsel	b bijwoord
c voegwoord	d lidwoord
- 4 Wat ziet hij toch in dat tuttige meisje?

a lidwoord	b aanwijzend voornaamwoord
c voegwoord	d voorzetsel
- 5 Op de catwalk zie je tegenwoordig opvallend veel Aziatische modellen.

a lidwoord	b voorzetsel
c voegwoord	d bezittelijk voornaamwoord

VERVOLG
INSTAP-
TOETS 1

- 6 Wordt de arts van Michael Jackson beschuldigd van moord?
a lidwoord
b bijvoeglijk naamwoord
c voegwoord
d zelfstandig voornaamwoord
- 7 Dé grote haartrend dit najaar zijn gevlochten kapsels.
a voltooid deelwoord
b zelfstandig werkwoord
c bijwoord
d bijvoeglijk naamwoord
- 8 De cockpitrecorders van het neergestorte toestel zijn vanochtend gevonden.
a koppelwerkwoord
b bezittelijk voornaamwoord
c hulpwerkwoord
d zelfstandig werkwoord
- 9 De nieuwste hype is huggen.
a koppelwerkwoord
b bezittelijk voornaamwoord
c hulpwerkwoord
d zelfstandig werkwoord
- 10 Als je 1,5 liter water per dag drinkt, houd je je vochtgehalte goed op peil.
a lidwoord
b persoonlijk voornaamwoord
c bezittelijk voornaamwoord
d aanwijzend voornaamwoord
- 11 Als je 1,5 liter water per dag drinkt, houd je je vochtgehalte goed op peil.
a lidwoord
b persoonlijk voornaamwoord
c voegwoord
d bezittelijk voornaamwoord
- 12 Haar relaties mislukken steeds doordat ze zo'n negatief beeld van zichzelf heeft.
a hulpwerkwoord
b zelfstandig werkwoord
c koppelwerkwoord
d bijwoord
- 13 Doordat Niek gepest werd op school, plaste hij in bed.
a lidwoord
b bijwoord
c voegwoord
d voorzetsel
- 14 Het water van het gletsjermeertje leek hemelsblauw.
a koppelwerkwoord
b voegwoord
c hulpwerkwoord
d zelfstandig werkwoord
- 15 Het geklop op de muur hield pas op toen de klopgest verdreven was.
a koppelwerkwoord
b zelfstandig naamwoord
c hulpwerkwoord
d zelfstandig werkwoord
- 16 Kun je je ouders niet vragen of ik mee mag naar Kreta?
a koppelwerkwoord
b vragend voornaamwoord
c hulpwerkwoord
d zelfstandig werkwoord
- 17 Geef me eens één goede reden om vlees te eten?
a lidwoord
b telwoord
c voegwoord
d voorzetsel
- 18 Geld uitgeven is zo gebeurd.
a bijvoeglijk naamwoord
b zelfstandig naamwoord
c voegwoord
d bezittelijk voornaamwoord

VERVOLG
INSTAP-
TOETS 1

- 19 Dat kan me niks schelen.
 a lidwoord
 c voegwoord
 b persoonlijk voornaamwoord
 d bezittelijk voornaamwoord
- 20 Maikel heeft een heel grote, bijtgrage koningspoedel.
 a lidwoord
 c bijwoord
 b voegwoord
 d bijvoeglijk naamwoord

Redekundig ontleden (zinsdelen)

Instructie: in elke opgave staat een zin waarin een woord of woordgroep is onderstreept. Bepaal van het onderstreepte deel van de zin tot welk zinsdeel het behoort.

De rente is dalende, dus we wachten nog met het kopen van een huis.

- a naamwoordelijk deel
 c persoonsvorm
 b naamwoordelijk gezegde
 d werkwoordelijk gezegde

- 21 Ik hou van jou.
 a naamwoordelijk deel
 c voorzetselvoorwerp
 b bijwoordelijke bepaling
 d lijdend voorwerp
- 22 Kevin schaamt zich voor alle overlast die hij heeft veroorzaakt.
 a persoonsvorm
 c lijdend voorwerp
 b werkwoordelijk gezegde
 d meewerkend voorwerp
- 23 Het verbieden van spam heeft volgens hem geen toekomst.
 a lijdend voorwerp
 c naamwoordelijk gezegde
 b bijvoeglijke bepaling
 d onderwerp
- 24 Het was erg druk in de houtgestookte sauna.
 a bijwoordelijke bepaling
 c bijvoeglijke bepaling
 b voorzetselvoorwerp
 d meewerkend voorwerp
- 25 Rayan wordt straaljagerpiloot.
 a lijdend voorwerp
 c naamwoordelijk deel
 b onderwerp
 d naamwoordelijk gezegde
- 26 Dat had je nou niet moeten zeggen.
 a onderwerp
 c lijdend voorwerp
 b meewerkend voorwerp
 d naamwoordelijk deel
- 27 Wat de bedoeling is van deze opdracht, is mij niet duidelijk.
 a lijdend voorwerp
 c meewerkend voorwerp
 b onderwerp
 d persoonsvorm
- 28 Die legging staat je echt verschrikkelijk.
 a naamwoordelijk gezegde
 c naamwoordelijk deel
 b persoonsvorm
 d bijwoordelijke bepaling

- 29 *Duska* is een Nederlandse film van Jos Stelling.
- a bijwoordelijke bepaling b naamwoordelijk deel
c onderwerp d bijvoeglijke bepaling
- 30 Als model had Carla Bruni al snel een jaarinkomen van 7,5 miljoen dollar.
- a lijdend voorwerp b bijvoeglijke bepaling
c onderwerp d voorzetselvoorwerp
- 31 Die peperdure laptop bleek een miskoop.
- a lijdend voorwerp b naamwoordelijk gezegde
c persoonsvorm d werkwoordelijk gezegde
- 32 Als je kauwgom kauwt terwijl je uien snijdt, ga je niet huilen.
- a bijvoeglijke bepaling b bijwoordelijke bepaling
c naamwoordelijk gezegde d persoonsvorm
- 33 Dat ik zou zakken voor mijn rijexamen, was geen verrassing.
- a voorzetselvoorwerp b lijdend voorwerp
c onderwerp d bijwoordelijke bepaling
- 34 Op die broer van mij hoef je echt niet te rekenen.
- a lijdend voorwerp b onderwerp
c voorzetselvoorwerp d naamwoordelijk deel
- 35 Onder de slachtoffers waren ook enkele kinderen.
- a bijwoordelijke bepaling b bijvoeglijke bepaling
c meewerkend voorwerp d voorzetselvoorwerp
- 36 De appel werd in Europa al rond 10.000 voor Christus in het wild verzameld.
- a bijwoordelijke bepaling b bijvoeglijke bepaling
c naamwoordelijk deel d voorzetselvoorwerp
- 37 Heb jij je huiswerk wel gemaakt?
- a onderwerp b meewerkend voorwerp
c lijdend voorwerp d naamwoordelijk deel
- 38 Een zijboordmotor is een hulpmotor die naast het voor- of achterwiel van een fiets gemonteerd wordt.
- a bijvoeglijke bepaling b bijwoordelijke bepaling
c naamwoordelijk deel d lijdend voorwerp
- 39 Wist je dat Steffie en Stefan samenwonen?
- a lijdend voorwerp b meewerkend voorwerp
c naamwoordelijk deel d onderwerp
- 40 Let op: dat wordt lachen.
- a lijdend voorwerp b meewerkend voorwerp
c naamwoordelijk deel d onderwerp

2.3 Instaptoets 2

Taalkundig ontleden (woordsoorten)

Instructie: in elke opgave staat een zin waarin een woord is onderstreept. Bepaal van het onderstreepte woord de woordsoort.

Als je mijn geheimen doorvertelt, neem ik je dat zeer kwalijk.

- a bijwoord
 c voornaamwoord
- b voegwoord
 d voorzetsel

- Jan Smit is uitgeroepen tot de meest gewilde vrijgezel van Nederland.

a bijwoord
 c voorzetsel

b bijvoeglijk naamwoord
 d telwoord
- Jan Smit is uitgeroepen tot de meest gewilde vrijgezel van Nederland.

a bijwoord
 c voorzetsel

b bijvoeglijk naamwoord
 d zelfstandig naamwoord
- Als je het maar uit je hoofd laat!

a lidwoord
 c voorzetsel

b persoonlijk voornaamwoord
 d aanwijzend voornaamwoord
- Het regent zonnestrallen.

a bijvoeglijk naamwoord
 c zelfstandig werkwoord

b hulpwerkwoord
 d zelfstandig naamwoord
- Lees de bijsluiters, want die bevat belangrijke informatie.

a voorzetsel
 c voegwoord

b bijwoord
 d vragend voornaamwoord
- Vooraf tijdens de eerste drie maanden van een zwangerschap is reizen riskant.

a hulpwerkwoord
 c voegwoord

b zelfstandig werkwoord
 d koppelwerkwoord
- Zal ik een lekker wijntje voor je inschenken?

a bijwoord
 c bijvoeglijk naamwoord

b voegwoord
 d zelfstandig naamwoord
- Dat was weer een goed bestede middag.

a bijwoord
 c voorzetsel

b zelfstandig werkwoord
 d bijvoeglijk naamwoord
- Weet je nog waar je dat T-shirt hebt gekocht?

a bijwoord
 c voegwoord

b aanwijzend voornaamwoord
 d vragend voornaamwoord